

УДК 141.5

DOI: 10.31548/hspedagog2020.01.090

ВЛПИВ МЕДІА НА КОЛЕКТИВНУ ПАМ'ЯТЬ**КРИВДА Н. Ю.**, доктор філософських наук професор кафедри української філософії та культури*Київського національного університету імені Тараса Шевченка*E-mail: n.kryvda@britishmba.in.ua

orcid 0000-0001-7429-7693

СТОРОЖУК С. В., доктор філософських наук професор кафедри філософії *Національного університету біоресурсів і природокористування України*E-mail: storozhuksv@nubip.edu.ua

orcid 0000-0002-7947-6268

Анотація. В статті показано, що сучасний розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, відкрив широкі можливості для самореалізації людини та лібералізації суспільного життя, а тому нерідко розглядається як цілком позитивне явище, розвиток якого сприяє зростанню рівня добробуту людей. Ці, здавалось би цілком позитивні зрушення, супроводжуються цілим рядом загрозливих тенденцій, чільне місце серед яких посідає організована амнезія, котра проявляється у розмиванні межі між пригадуванням і забуттям через інформаційних тиск медіа. Вони орієнтовані та створення колективних уявлень, пов'язаних з процесами виробництва і споживання. Великі потоки жорстко контрольованої та малозначимої для розвитку суспільства інформації, витискає соціально значимі колективні спомини у «відходи» на тлі програмованого життя. Утім саме це призводить до того, що людина змушена жити незмінному та буденному сьогоденні, що, як показано у роботі, істотно ускладнює індивідуальну та колективну ідентифікацію, прирікаючи людину на самотність навіть в соціумі.

Ключові слова: колективна пам'ять, групова ідентичність, медіа, ритуал, текст, спомини, колективні уявлення, самотність.

Постановка проблеми. Проблема збереження та трансляції групової пам'яті залишалася однією з найважливіших складових соціокультурного буття у всі історичні періоди. Це зумовлено тим, що колективна пам'ять є одним з найважливіших чинників збереження групової ідентичності та відмежування «своїх» від «чужих». Її об'єднуюча роль виявляється не тільки у горизонтальному, а й вертикальному вимірі. Вона задає смислове осереддя навколо якого єднаються «і мертві, і живі і ненароженні», формуючи тим самим ментальну своєрідність групи.

Очевидно, що в умовах глобалізації та засилля ліберальних ідеологій,

концептуальною основою яких був філософський раціоналізм І. Канта, доцільність збереження ментальної самобутності та культурного розмаїття народів може викликати сумніви і навіть дискусії. Як відомо, німецький мислитель розглядав людину як суб'єкта моральної свідомості, котрий у своїх діях керується настановами морального закону. За таких умов, ментальні, культурні та ціннісні відмінності доцільно розглядати як прояви егоїзму, що виражається у спробі реалізувати власні цілі або представити їх як всезагальні та зумовлює міжособистісну та суспільну ворожнечу. Цей висновок І. Канта, як свідчать історичні події ХХ ст. є цілком раціональ-

ним, проте потребує критичного сприйняття з огляду на те, мислитель тлумачив його як ідейну складову сфери «належного», тобто як деяку загальну мету, що скеровує дії окремих людей та цілих суспільств, однак ніколи не реалізується повною мірою у дійсності [9].

Висловлені І. Кантом теоретичні положення, й, передусім, ідея громадянства світу, мали чималий вплив на розвиток лібералізму, утім сьогодні їх не можна розглядати як беззастережну істину. Події останніх десятиліть демонструють зневіру у ліберальній політиці мультикультурності, котра супроводжується невпинним зростанням уваги до націоналістично орієнтованих ідеологій. Ця тенденція зумовлена не тільки економічними чинниками, а й ціннісними орієнтаціями суспільства. В умовах тісних міжкультурних контактів та постійної мобільності, люди втрачають орієнтири особистісної та групової ідентифікації, перетворюючись, за красномовним визначенням З. Баумана, на волоцюгу, котрий ніколи не знає, де опиниться завтра. Упорядкований, детермінований, передбачуваний, і, щонайважливіше, надійний світ модерної людини, котра силою своїх зусиль здатна виконати наперед визначене завдання, останнім часом швидко руйнується. Йому на зміну приходять постмодерний світ, у якому людина не має орієнтирів – її життя перетворюється у нескінченну бігову доріжку, фінішна лінія якої невпинно змінюється. Більш того, втрата «визначеного місця в суспільстві стає нині досвідом, який може багато разів повторюватися в житті кожної людини, адже жоден з можливих статусів не є достатньо надійними, щоб можна було говорити про тривалу відповідність йому» [4, с. 117].

Ступінь наукової розробки проблеми. Зміни, що відбуваються у житті сучасної людини викликають чимале зацікавлення наукової спільноти, красномовним свідченням чому, можуть стати праці М. Альбваса [19], А. Асмана [2],

Я. Асмана [3], П. Конертонна [12], Б. Шацької [21] та багатьох інших зарубіжних дослідників, праці котрих стали концептуальною та методологічною основою меморіальних студій. Звісно, ця наукова царина в українському інтелектуальному дискурсі тільки починає привертати увагу істориків, філософів, політологів, соціологів та культурологів, котрі намагаються з позицій осмислити механізм трансляції значимих для суспільства споминів та показати їхню роль у процесі формування групової ідентичності. В даному контексті увагу привертують наукові узагальнення зроблені А. Киридон, у широковідомій серед фахівців, роботі «Гетерономії пам'яті» [11]. Дослідниця однією з перших окреслила процес та суперечності концептуалізації поняттєвого дискурсу меморіальних студій не тільки у зарубіжному, а й українському інтелектуальному дискурсі. Чимало уваги приділила вона репрезентації та інтерпретації найбільш значимих для українського суспільства колективних споминів, водночас зосередивши свою увагу на ролі Майдану у визначенні ціннісно-ідентифікаційного континуму українського суспільства.

Не менш плідними для розвитку українських студій пам'яті видаються роботи Л. Нагорної, котра, вивчаючи особливості функціонування історичної пам'яті, розкрила її сутність та показала механізм трансляції історичних спогадів. Чільну увагу у своїх роботах дослідниця приділила висвітленню впливу історичної пам'яті на формування групової ідентичності, водночас продемонструвавши тиск міфів на історичну пам'ять [14]. Концептуальні засади сучасної політики пам'яті частково висвітлені в роботах І. Гояна [55], О. Гнатюка [7], Г. Касьянова [10], Н. Кривди [13], М. Степико [16], С. Сторожук [17], О. Федик [18] та ін. В їхніх працях розкрито значимі для українського суспільства спомини. Зазвичай вони сприяють груповій консолідації, утім подекуди можуть зумовлювати й прямо протилежні процеси та, як

свідчить досвід останніх років, сприяють фрагментації державних кордонів внаслідок розмивання національної ідентичності.

Попри помітне зростання наукового інтересу про теорії меморіальних студій, у сучасному дискурсі наразі досить чітко проявляється дефіцит праць присвячених висвітленню причин зростання наукового інтересу до проблем колективної пам'яті, впливу глобалізації, інформатизації на колективну пам'ять. З огляду на те, що згадані проблеми є надзвичайно широкими і не можуть бути висвітлені в одній роботі, **метою** нашого дослідження є висвітлення впливу мас-медіа на колективну пам'ять та розкриття особливостей соціокультурного буття людини в умовах постмодерну.

Основна частина. Переходячи до реалізації поставленої у роботі мети, попередньо зауважимо, що в останні десятиліття досить чітко проглядається тенденція до знецінення «метанаративу», як інтернаціональної системи координат, що задає універсальні стандарти наукового пошуку та соціокультурного буття. Це стає причиною зростання наукового зацікавлення до теми ідентичності, котра сьогодні вважається осердям інтелектуальних пошуків гуманітаріїв. Вони приділяють чимало уваги вивченню механізмів формування групової ідентичності, як тієї психологічної платформи, на тлі якої відбувається і міжособистісна, і міжкультурна комунікація. Її ефективність, беручи до уваги досвід України, є важливою передумовою збереження цілісності національних держав, котрі поки-що залишаються головними гарантами захисту прав людини, та запорукою миру у світі. Як відомо, найкривавіші війни в історії – це війни за цінності та переконання, що формуються у процесі тривалого історичного розвитку і транслюються у вигляді колективних спогадів. Саме вони, як показав свого часу М. Альбвакс, за-

кладають фундамент групової ідентичності, тим самим формуючи загальний образ спільноти. Він постає завдяки схильності людей надавати емоційного навантаження своїм споминам, тим самим перетворювати їх на осердя свої унікальності. Спомини легітимують тривалість групи у часі, тим самим набуваючи повчального і навіть іконічного характеру. «У них, – як доводив М. Альбвакс, – виражена загальна позиція групи; вони не тільки відтворюють її минуле, а й визначають її сутність, її властивості і її слабкості» [19, с. 192]. Люди, продовжує свою думку вчений, в усі історичні періоди «апелювали до пам'яті суспільства, аби досягнути того послуху, якого пізніше будуть вимагати, посилаючись на користь свого служіння або на повноваження службовців і чиновників» [19, с. 267].

Зауваги та висновки М. Альбвакса не викликають особливих дискусій в сучасному інтелектуальному дискурсі, котрий практично безапеляційно визнає засадниче значення споминів у процесі формування групової ідентичності. Утім вони викликають чимало засторог пов'язаних з подальшими перспективами розвитку людства через небувалий до цього розвиток інформаційних та комунікаційних технологій. Вони, як цілком справедливо зауважує А. Ассман, демонструють небачені до цього здатності для збереження й уможливають дедалі швидші ритми циркуляції інформації. Завдяки щільним комунікативним мережам поєднуються в єдине суспільство найвіддаленіші регіони, а радіо і телебачення розсилають свої програми у всі куточки світу [2, с. 227]. Ці зміни зумовили помітне зменшення тиражів друкованої продукції: газети і книги, втрачають свою конкурентоспроможність, поступаючись своїм інформаційним впливом медіа.

Вказані зміни істотно розширюють комунікативні, освітні, професійні тощо можливості людей, а тому могли б розг-

лядатися як цілком позитивна тенденція. Утім останніми роками вони зумовили деяке занепокоєння через їх амбівалентний вплив на колективну пам'ять. Технічні ресурси для збереження великої кількості соціально значимої інформації продукують швидкоплинні колективні уявлення, котрі зазвичай пов'язані тільки сучасним. Їх засилля зумовлює розчинення пам'яті у прискорених циклах виробництва і споживання, продукуючи організовану амнезію, котра призводить до розмивання групової ідентичності. Наші зауваги суголосні висновкам А. Ассмана, який зацентрував увагу на тому, технології інформаційного забезпечення постійно стирають межу між пригадуванням і забуттям, внаслідок чого світ й передусім універсальна масмедійна культура набуває тоталітарного характеру. Вона жорстко контролює, а часом і перенавантажує людину інформацією, котра обмежує та корегує наші спомини про минуле [2, с. 227]. Загалом погоджуючись із висновками німецького вченого, хотілося б уточнити, що медіа спрямовані на формування колективних уявлення, витискають наші спомини, перетворюючи їх, за висловом А. Ассмана у «відходи», тим самим змушуючи людину жити тільки в актуальному сьогоденні.

На перший погляд, застороги німецького дослідника можуть видатися надто песимістичними та дискусійними зважаючи на те, що розвиток медіа зумовив цілий ряд позитивних змін у житті сучасної людини. Першим, і, на наш погляд, головним здобутком медіа стали численні освітні ресурси, котрі істотно розширили можливості для особистісної самореалізації та групової самопрезентації. Крім того, інформаційно-комунікативні технології сприяли вирішенню цілого ряду важливих суспільних проблем: вони підвищили гнучкість адміністративної системи, деперсоналізували процеси взаємодії громадянина з державою та зруйнували усталені правила ієрархії та підпорядкування [6, с. 82-83].

Все це, у єдності своїй, зумовило лібералізацію соціального життя, котра незмінно супроводжується розширенням можливостей самореалізації кожної окремої людини.

Цілком позитивною тенденцією сьогодення, на перший погляд, видається й невпинне розмивання спогадів про минуле. Завдяки йому руйнується ментальне та культурне розмаїття світу та формуються підвалини для утвердження універсальної ціннісної системи, як необхідної умови перетворення людей у громадян світу. Утім такий висновок є аж надто оптимістичним та необачним з огляду на зміни, що відбуваються в сучасному світі. Зростання рівня міграції та тісна міжкультурна комунікація зумовили посилення суспільної ворожнечі, натомість розмивання національної ідентичності супроводжується невпинним відродженням регіональних спільнот та загостренням конфліктів в середині, здавалось би, культурно однорідних національних держав. Згадані протистояння, як показав ще у 1996 році С. Гантінгтон у роботі «Зіткнення цивілізацій», зумовлені тим, що люди «відкривають нові, але часто старі символи ідентифікації, і виходять на вулиці під новими, але часто старими прапорами, що призводить до воєн з новими, але часто старими ворогами» [20, с. 14]. Саме з огляду на це, вчений вважає раціональним твердження, що було висловлене англійським письменником Майклом Дібдінім у романі «Мертва лагуна», в устами венеціанського націоналіста. Він доводив, що ми не можемо мати «справжніх друзів без справжніх ворогів. Якщо ми не ненавидимо того, ким ми не є, ми не можемо любити того, ким ми є.... Ті, хто заперечує ці істини, заперечує свою сім'ю, свою спадщину, своє право по народженню, саме себе!» [20, с. 14].

Раціональність цілого ряду аналітичних узагальнень С. Гантінгтона не викликає особливих сумнівів через їхнє

практичне підтвердження непоодинокими конкретно-історичними прикладами, котрі, на наш погляд, дають підстави припускати, що колективні сподади, котрі нерозривно пов'язані з нашим історичним досвідом та колективною спадщиною, мають вагомий соціокультурний та світоглядний потенціал та визначають напрям розвитку окремих спільнот та людства в цілому. Звісно, вплив споминів виражається лише опосередковано у переконаннях і діях людей та своєрідності соціальних інститутів, котрі, з огляду на висловлені у роботі «Первісні форми релігії» теоретико-методологічні зауваги Е. Дюркгейма, закорінені в «самій реальності і виражають її» [8, с. 6]. Усвідомлення їхньої ролі в конкретно-історичному та соціокультурному вимірі сьогодення, на думку вченого, потребує знання не тільки незмінних «аспектів людської природи» та визначених ними колективних переконань і способів поведінки, а й особливостей їхнього історичного розвитку. Інакше кажучи, вчений вважає, що пояснення певних явищ, взятих «в певний відтинок часу... слід починати з повернення до їхньої первісної й найпростішої форми, намагатися зрозуміти характер, у якому вони визначалися в цей період свого існування, відтак подивитись, як вони розвивалися й ускладнювалися, як вони стали такими, якими є в момент їхнього розгляду» [8, с. 7].

Зроблені Е. Дюркгеймом теоретико-методологічні зауваги наводять на думку, що зрозуміти та окреслити наслідки зумовленої медіа «організованої амнезії» сьогодення, можна тільки завдяки всебічному вивченню ролі пам'яті у попередні історичні періоди. Це ж, своєю чергою, потребує висвітлення ролі та механізмів трансляції колективних споминів у ранніх дописемних культурах. Ця стадія, згідно з висновками Е. Дюркгейма, має вирішальну роль, оскільки є тією відправною точкою, на якій найвиразніше проявляється роль,

мета та механізм трансляції колективних споминів. Крім того, саме тут спостерігаємо «найнижчий розвиток індивідуальностей, найменші за своїм числом гурти, однорідність зовнішніх обставин», котрі у єдності своїй зводять до мінімуму відмінності та варіації. Інакше кажучи, в дописемних культурах, група «є виразником інтелектуальної та моральної одноманітності, рідкісні приклади якої ми знаходимо тільки в більш розвинених суспільствах. Усе є спільним для всіх. Рухи стереотипні: всі виконують одні й ті самі рухи за тих самих обставин, і цей консерватизм поведінки є лише породженням консерватизму думки. Коли всі види свідомості втягуються в одні й ті самі вододерті, індивідуальний тип майже зливається з родовим типом. У той самий час, коли все є одноманітним, воно є простим» [8, с. 9].

Високий рівень «інтелектуальної та моральної одноманітності» у дописемних культурах, як цілком аргументовано показав Я. Ассман, забезпечували свята під час яких передавали, поширювали та закріплювали в пам'яті соціально значимі знання. Вони існували у формі міфів, котрі транслиували і поширювалися поміж членами групи засобами ритуалів, тобто повторюваних стереотипних дій, які виконували усі безпосередньо присутні на святі члени групи, тим самим відчуваючи свою співпричетність колективу, виражену сучасним словом ідентичність [3, с. 60]. Таким чином, ритуальне повторення забезпечувало єдність групи не тільки у просторі, а й у часі, бо ж участь в ритуальному дійстві – це не особиста забаганка, а неодмінна умова збереження світобудови, а відтак і виживання людини. Через це, у святкових ритуальних практиках дописемних культур долучалися всі без винятку члени спільноти. Ретельно виконуючи ритуали, вони намагалися забезпечити щоденний добробут, адже він, так само як і вічне життя роду, залежав від збереження одвіку встановлених норм та правил соціального життя.

Будучи важливим засобом збереження світової гармонії та одвіку встановлених першопредками соціальних порядків, ритуал призвів до подвоєння світу – реальність повсякденності доповнилася та розширювалася ритуально-обрядовою практикою, котра надавала сенсу людському існуванню, зцілювала її від переживань денних турбот. Цю думку досить чітко виражає Платон у «Законах» зауважуючи, що знання, які ми отримали у дитячому віці розмиваються повсякденними клопотами. Саме через це, продовжує свою думку мислитель, боги встановили людям «божественні святкування, дарували Муз, Аполлона, їхнього поводиря, і Діоніса як учасників цих святкувань, щоб можна було відтворити втрачені знання на святкуваннях за допомогою богів» [15].

Наведене уточнення Платона, красномовно засвідчує значення ритуалу та свята в житті людини, водночас демонструючи нерозривну єдність повсякденності та свята. В світі, згідно з висновками, що можна зробити з вислову Платона, існує один-єдиний істинний порядок – саме він виражається у ритуальному дійстві, яке спрямоване впорядкувати та осмислити буденне життя. Інакше кажучи, Платон вважає, що спогади й передусім трансльовані ритуалом колективні спогади покликані впорядковувати життя, зберігаючи одвіку встановлений порядок, а з ним і ментальну самотність та ідентичність групи. Їх періодичне відтворення дає можливість звільнитися від обтяжливої буденності окремій людині завдяки переживанню своєї співпричетності до групового цілого у його синхронному та діахронному вимірі. Інакше кажучи, ритуал відкриває можливість людині відчувати свою єдність з предками, сучасниками та прийдешніми поклоніннями, тим самим забезпечити вічне життя спільноти, виявом котрого у часі можуть бути тільки цінності, переконання та практики, які переживають багато поколінь людей.

Ритуали та обряди, завдяки сукупності стереотипних повторюваних дій, до нашого часу залишаються одним з вагомих чинників трансляції колективних споминів, а відтак можуть розглядатися як один з вагомих чинників групової ідентифікації. Утім, їхній вплив сьогодні не має засадничого значення через їхню неспроможність транслювати розмаїті колективні спогади поступово зростаючих соціальних спільнот. Це стало причиною поступового витіснення ритуалу як форми трансляції колективних споминів, текстами, які можуть зберігати значно більше колективних споминів, а відтак є більш ефективною і водночас більш ризикованою формою трансляції колективних споминів. Тексти, як відомо, зберігають спомини тільки у процесі постійного повторення, що за певних умов може виводити закладених в них сенс з побутування і комунікації.

Потреба збереження соціально значимої інформації в постійному обігу, як мінімум привілейованої частини населення, зумовлює потребу невпинного поширення текстів та закладеного в них смислу. Коли ж тексти виходять з обігу, вони трансформуються у могили для смислів, котрі можуть оживати тільки завдяки інтерпретації. Крім того, тексти несуть в собі не тільки значимі для збереження ідентичності знання, а й прикладні, що спочатку могло зумовлювати певні складнощі і відборі важливої для постійного відтворення інформації. Внаслідок цього частина текстів забувається через появу нових, інша – відтворюється з глибин небуття. Окремі тексти з плином часу починають повторювати частіше, ніж інші; їх копіюють і цитують частіше, ніж інші. Саме завдяки цьому, на думку Я. Ассмана, вони перетворюються у своєрідну «класику», котра диктує соціальні стандарти, норми життя та колективні цінності. Чималу роль у цьому процесі починають відігравати спеціально організовані школи писарів, які створюють інституційні рамки

для цілеспрямованого відтворення, перекладу текстів, тобто формуються підвалини для конструювання традиції, осердям якої стають канонізовані тексти. Закладений в них смисл, повторюється значно частіше, ніж інші, та мають елемент нормативності, котрий, завдяки канонізації тексту, визнається непоміжним [3, с. 99-100]. На цій основі постають спочатку гігантські культурні традиції, витоки яких, як свідчать канонічні тексти, сягають своїм корінням глибини віків і формують уявлення про минуле, котре пояснює та осмислює сьогодення, прийдешнім майбутнім.

Розвиненні на зорі становлення письмових культур засоби трансляції колективних споминів, істотно не змінилися у часи становлення національних мов та розвитку друкованого капіталізму, які сприяли формуванню закритих комунікативних середовищ та національної ідентичності [1]. Звісно, в нових суспільно-політичних умовах, все більшого значення почали набувати секуляризовані цінності, в основі яких лежали трансльовані світськими текстами, названими «національною класикою», спомини про героїв та духовних лідерів групи, події про славне героїчне минуле, і навіть трагедії та утиски, котрі єднали спільноту у спільній боротьбі. Спомини, незалежно від їхнього характеру, осмислювали існування та прагнення людей, водночас сприяючи їхньому єднанню людей. Слід зазначити, що спомини, закладені в національній класиці, єднали значно менші групи людей, ніж великі традиції (християнство чи іслам), водночас формуючи тісні духовні зв'язки в середині спільноти. зауважимо, що такі колективи зазвичай були частиною значно ширших культурних традицій – цивілізацій, єдність і спомини яких визначалися текстами, які, хоч і мали національне походження, проте вважалися світовою класикою, невіддільною частиною якої є і релігійні твори й світська література.

Сформований засобами письмової культури світ модерної людини видавався стабільним та незмінним завдяки добре продуманій інституалізації засобів трансляції колективних споминів. Класична література, котра постійно поширювалася засобами освіти, недільні літургії та свійські святкування, меморіальні дошки та пам'ятники, народні вірування та звичаєва практика – все це, у єдності своїй, слугувало нагадуванням про історичну долю спільноти, водночас пояснюючи витоки її ментальної своєрідності. Звісно у ході індустріалізації, тілесні практики як один із засобів трансляції колективних спогадів, істотно знецінилися, внаслідок чого друковані тексти стали головним та дуже ефективним засобом трансляції соціально значимих колективних спогадів, смисли яких істотно коригували еліти, тим самим формуючи напрям розвитку та ціннісну систему спільноти.

Тривкий і здавалось би стабільний світ людей, сформований письмовими засобами трансляції колективних споминів, останнім часом швидко руйнується під впливом інтенсивного розвитку інформаційних та комунікативних технологій, котрі дозволяють зберігати небували до цього об'єми інформації, котрі, на жаль, не мають консолідуєчого потенціалу та зумовлюють руйнування усталених форм групової ідентичності. Ці зміни роблять життя людини нестабільним та невизначеним через засилля безглуздої буденності, подолання якої без відповідних споминів є край проблематичним. Життя перенасичене буденністю підриває підвалини особистої ідентичності, водночас ускладнюючи процес культурної ідентифікації. Без спогадів, людина стає самотньою, що, з одного боку, породжує численні особистісні кризи, а з іншого – руйнує підвалини групи.

Висновки. Сучасний розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, відкрив широкі можливості для са-

моралізації людини та лібералізації суспільного життя, а відтак нерідко розглядається як цілком позитивне явище, розвиток якого сприяє зростанню рівня добробуту людей. Ці, здавалось би цілком позитивні зрушення, супроводжуються цілим рядом загрозливих тенденцій, чільне місце серед яких посідає організована амнезія, котра проявляється у розмиванні межі між пригадуванням і забуттям через інформаційних тиск медіа. Вони орієнтовані та створення великої кількості інформації, а відтак і створення колективних уявлень, пов'язаних з процесами виробництва і споживання, тим самим перетворюючи соціально значимі колективні спомини у «відходи». Це призводить до того, що людина змушена жити незмінному та буденному сьогодні, що, як показано у роботі, істотно ускладнює індивідуальну та колективну ідентифікацію, що у підсумку своєму прирікає людину на самотність навіть в соціумі.

Список використаних джерел

1. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма. Москва: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2001. 288 с.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 368 с.
4. Бауман З. Индивидуализированное общество /Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. Москва: Логос, 2005. 390 с.
5. Goyan I., S. Storozhuk The ethnic principle as the basis of civil politics. Cherkasy University Bulletin: Philosophy. 2016. №11/13. С. 31-36.
6. Варзарь П. Демократія і бюрократія: проблема сумісності. Політичний менеджмент. 2010. № 1. С. 76-87.
7. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. Київ: Критика, 2005. 529 с.
8. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
9. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 6. Москва: Мысль, 1966. 743 с.
10. Касьянов Г. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. Український історичний журнал. 2016. № 2. С. 118-137.
11. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2016. 320 с.
12. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
13. Кривда Н. Ю. Ікона як один із чинників формування української етнічної ідентичності. Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. Черкаси, БІЦ Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, 2017, № 1. С. 3-11.
14. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с.
15. Платон. Законы. URL: http://www.lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt_with-big-pictures.html
16. Степико М. Т., Наконечний В.С. Сучасне русинство: етнополітичний проект чи криза української національної ідентичності. Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2017. № 1. С. 39-46.
17. Сторожук С.В., Кривда Н. Ю. Культурна ідентичність як основа колективної єдності. International education journal of innovative technologies in social science. 2016. 4(8), Vol. 2. pp. 58-63. DOI:

https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijtss/01062018/5710

18. Федик О. В., Сторожук С. В., Гоян І. М. Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір. Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.

19. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. Москва: Новое издательство, 2007. 348 с.

20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603, [5] с.

21. Шацька Б. Минуле – пам'ять – міт. Чернівці: Книги – XXI, 2011. 248 с.

Reference

1. Anderson B. (2001). Voobrazhaemye soobshchestva. Razmyshleniya ob istokah i rasprostraneniі natsionalizma [Imagined Communities. Reflections on the origins and spread of nationalism]. KANONpress-Ts, Kuchkovo pole, 288.

2. Assman A. (2012). Prostory spohadu. Formy transformatsii kulturnoi pamiatі [Spaces of memory. Forms of cultural memory transformation.]. Nika-Tsentr, 440.

3. Assman Ya. (2004). Kulturnaya pamyat: Pismo, pamyat o proshlom i politicheskaya identichnost v vyisokih kulturah drevnosti [Cultural memory: Writing, memory of the past and political identity in the high cultures of antiquity]. Yazyiki slavyanskoj kulturyi, 368.

4. Bauman Z. (2005). Individualizirovannoe obshchestvo [The Individualized Society]. Logos, 390.

5. Goyan I., S. Storozhuk (2016). The ethnic principle as the basis of civil politics. Cherkasy University Bulletin: Philosophy, №11/13, 31-36.

6. Varzar P. (2010). Demokratiia i biurokratiia: problema sumisnosti [Democracy and bureaucracy:

the problem of compatibility]. Politychnyi menedzhment. V.1, 76-87.

7. Hnatiuk O. (2005). Proshchannia z imperiieiu: Ukrainski dyskusii pro identychnist [Farewell to the Empire: Ukrainian Discussions on Identity]. Krytyka, 529.

8. Diurkhaim E. (2002). Pervisni formy relihiinoho zhyttia. Totemna systema v Avstralii [Initial forms of religious life. The totem system in Australia]. Yunivers, 423.

9. Kant I. (1966). Sochineniya v shesti tomah [Works in six volumes]. V. 6, Myisl. 743.

10. Kasianov H. (2016). Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat [Historical memory and historical politics: the question of terminology and genealogy of concepts]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, V.2, 118-137.

11. Kyrydon A. (2016). Heterotopii pamiatі: Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiatі [Memory heterotopies: Theoretical and methodological problems of memory studies]. Nika-Tsentr, 320.

12. Konnerton P. (2004). Yak suspilstva pamiataiut [How societies remember]. Nika-Tsentr, 184.

13. Kryvda N. Yu. (2017). Ikona yak odyń iz chynnykiv formuvannia ukraïnskoj etnichnoi identychnosti [The icon as one of the factors of formation of Ukrainian ethnic identity.]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria Filozofii, 1, 3-11.

14. Nahorna L.P. (2012). Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy, 328.

15. Platon. Zakonyi (The laws). Available at: http://www.lib.ru/POEEAST/PLATO/zakony.txt_with-big-pictures.html

16. Stepyko M. T., Nakonechnyi V.S. (2017). Suchasne rusynstvo:

etnopolitychnyi proekt chy kryza ukrainskoi natsionalnoi identychnosti [Contemporary Ruthenia: An Ethnopolitical Project or a Crisis of Ukrainian National Identity]. Stratehichni priorytety. Serii: Polityka, V.1, 39-46.

17. Storozhuk S.V., Kryvda N. Yu. (2016). Kulturna identychnist yak osnova kolektyvnoi yednosti [Cultural identity as the basis of collective unity]. International education journal of innovative technologies in social science, 4(8), Vol. 2, 58-63. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/01062018/5710

18. Fedyk O. V., Storozhuk S. V., Hoian I. M. (2018). Rol kolektyvnoi

pamiaty v protsesi formuvannia natsionalnoi yednosti: ukrainskyi vymir [The role of collective memory in the process of forming national unity: the Ukrainian dimension]. Humanitarnyi chasopys, V. 1, 11-22.

19. Halbvaks M. (2007). Sotsialnyie ramki pamyati [Social memory framework]. Novoe izdatelstvo, 348.

20. Hantington S. (2003). Stolknovenie tsivilizatsiy [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order]. Izdatelstvo AST, 603.

21. Shatska B. (2011). Mynule – pamiat – mit [Past - memory - myth]. Knyhy – KhKhl, 248.

THE IMPACT OF THE MEDIA ON COLLECTIVE MEMORY Kryvda N. Y., Storozhuk S. V.

Abstract. *The article shows that the modern development of information and communication technologies, has opened wide opportunities for self-realization of the person and liberalization of social life, and therefore it is often considered as a completely positive phenomenon, with its development contributing to the growth of the human well-being level. These seemingly positive developments are accompanied by a number of threatening trends, where the organized amnesia is at the forefront. It manifests itself in blurring the line between remembering and forgetting due to media pressure. They are oriented toward creating collective ideas related to the processes of production and consumption. Large flows of tightly controlled and insignificant information for the development of society, forces out the socially significant collective memories into "waste" against the backdrop of programmed life. However, it is this that leads to the fact that a person is forced to live in unchanged and commonplace today, which, as shown in the work, significantly complicates individual and collective identification, condemning a person to loneliness even in society.*

Key words: *collective memory, group identity, media, ritual, text, memories, collective ideas, solitude*